

14. Az Anjouk és gazdaságpolitikájuk. Középkori magyar városfejlődés

Szabó Netti 2021A

1301-ben III. András halálával egyenes ági leszármazott hiányában kihalt az Árpád-ház. Az ezt követő időszakot (1301–1526) nevezzük a vegyesházi királyok korának. Az **interregnum** után **I. Károly (Károly Róbert)** került ki győztesen a trónharcból (1301–1342), aki a Capetingekkel rokon francia **Anjou család** nápolyi ágának leszármazottja volt. Regnálásának első két évtizede a belviszályok megszüntetésével, a trón és a tényleges hatalom megszerzésével, erős központi hatalom kiépítésével telt. Ezért fontos gazdasági reformjai uralkodásának második felében, 1320 után születtek, melyek többségét Nekcsei Demeter tárnokmester indítványozta.

Az egyik legfontosabb gazdasági reformja a **regálék felértékelése a dominális jövedelmekkel szemben**. Előbbi, tehát a királyi felségjogon szedett jövedelmet a só- és nemesfémbányászat, az ezekkel való kereskedelmi monopólium, a pénzveréshez való kizárólagos jog, az urbura (bányabér), illetve a vámok beszedése biztosította. Ezzel szemben a dominális jövedelmet, mely eddig túlsúlyban volt, a király mint földbirtokos szedte a királyi birtokokról (de a 13. században a királyi birtokállomány nagysága egyre csökkent), illetve a vármegyék bevételeiből származott. Szintén újítás, hogy az **urbura** – a kibányászott arany egytized, a kibányászott ezüst egynyolcad része, mely korábban egészében a királyhoz került – **egyharmad része a földesúrnál marad** (aki ezt persze kénytelen volt eladni a királynak, de így is jövedelme származott belőle). Továbbá megszűnik a kényszerbirtokcsere, tehát a király nem veszi el a nemesfémbányát, az a földesúr tulajdonában marad. E két intézkedés folytán **a földesurak is érdekeltté váltak a bányászat fellendítésében**. A 14. század derekán magyarországi bányákból került ki az Európában bányászott arany kb. kétharmada. Fontos még az **értékálló aranyforint**, a fiorino bevezetése. Ennek mintája firenzei volt. Mivel a pénzrontás ezzel megszűnt, a kamarahaszna (egy „rejtett adó”: az éves kötelező pénzbevétele, a régebbi jót egy újabb értéktelenebbre) helyett egy újabb adót vezetett be: a **kapuadó** lett a **jobbágyság első állami adója**, melyet jobbágytelkenként fizettek a királynak. A **harmincadvám** a külkereskedelemre vonatkozott.

I. Károly saját híveiből új bárói réteget hozott létre. Az országos tisztségekhez (nádor, erdélyi vajda, szlavón bán stb.) kötődően jelentős birtokokat adományozott, amit **honorbirtoknak** nevezünk. A honorbirtokosok az adott terület jövedelmei felett is rendelkeztek, azonban birtokuk nem öröklődött, és visszavonható volt.

1335-ben került sor a **visegrádi királytalálkozóra**, ahol Károly Róbert tárgyalta Luxemburgi János cseh és Nagy Kázmér lengyel uralkodókkal. A találka kiváló példája Károly Róbert sikeres diplomáciai programjának. Eredményeül megszűnt az ellenségeskedés Lengyelország és Csehország között, és erős szövetség alakult ki a három ország között. Valamint új kereskedelmi utak alakultak, melyek elkerülték az árumegállító joggal rendelkező Bécset.

A virágzó gazdaság és kereskedelem megteremtése mellett I. Károly **tudatos városfejlesztő politikát** folytatott (**vámmenteségek, adókönyvitések, városi kiváltságok adományozása**), bár a magyarországi városiasodás szintje még így is elmaradt a nyugat-európaiktól. Károly Róbert Temesvárról Visegrádra tette át székhelyét, alatta épült ki a visegrádi Fellegvár.

- A négy nemesfémbányászati régióban nagy **bányavárosok** létesülnek, pl. Selmezbánya, Kőrmöcbánya, Nagybánya vagy Verespatak.
- A gazdag, **királyi szabad városokban** (autonómia, fal, nincs más földesuruk a királyon kívül) megjelent egy új társadalmi rend, a jellemzően külföldi (német) származású polgárság (**hospesek** és utódaik). A leggazdagabb királyi szabad városok a tárnoki városok (pl. Buda, Pozsony, Kassa, Sopron) voltak. A dél-erdélyi szász városok (Nagyszeben, Brassó) is módosnak számítottak.
- A **mezővárosokban** pedig a jobbágyság élt (földesuraiktól különféle kiváltságokat kaptak, pl. vásártartási jog vagy egy összegben adózhattak földesuruknak, helyzetük ennyiben kedvezőbb volt a többi jobbágyénál).

Károly Róbert után a trónra fia, Nagy Lajos lépett (1342–1382). A stabil belpolitikai helyzet és a virágzó gazdaság mellett a „lovagkirály” figyelme a külpolitika felé fordult. A két sikertelen, ám annál költségesebb nápolyi hadjárat, illetve a pestis behurcolása azonban elégedetlenkedést váltott ki. Ennek enyhítésére születtek meg az **1351. évi törvények**. A törvény-csomag alapvetően a **köznemesek érdekeinek** megfelelően az Aranybullában foglaltakat újítja meg, biztosítja a négy sarkalatos nemesi jogot, illetve kimondja az „egy és ugyanazon szabadság” elvét. A törvények fontos eleme az **ősiség elve**, mely alapján az örökölt nemesi birtok nem elidegeníthető, vér szerinti örökös híján pedig a királyra száll. A törvény célja a köznemesi birtokállomány védelme, ugyanakkor a királyra szálló birtokok mennyiségének növelése. Megjelent egy új adó, a **kilenced** (a kilencedik tized). Ezt a jobbágy fizette a földesúrnak. A törvénybe iktatás célja az volt, hogy a jobbágyok ne költözzenek a kedvezőbb feltételeket kínáló bárói birtokokra. A kilenced törvénybe iktatásával kialakult a **jogilag és gazdaságilag is egységes jobbágyság**. A városfejlődés ekkor éli virágkorát, a gazdaság fellendülése pedig a céhek megjelenésével teljesedett be.

1370-ben Nagy Lajos megörökölte a lengyel trónt, 1382-ig Lengyelország királya is volt, így megvalósult a **lengyel-magyar perszonálunió**.

Összességében tehát az Anjou-dinasztia uralkodói helyreállították Magyarországon az erős központi hatalmat és virágzó gazdasági, kereskedelmi életet teremtettek. Az európai aranytermelés kétharmadát Magyarország adta. A kincstárat Nagy Lajos háborúival kiürítette. A várospártoló politikát Luxemburgi Zsigmond (1387–1437) is folytatta.